

Oponentský posudek habilitační práce

Mgr. Svetlany Kapalkové, PhD., *Gestá v detskom jazyku*

Mgr. Svetlana Kapalková, PhD., se výzkumu osvojování jazyka dítětem i problematice gest věnuje dlouhodobě a systematicky a v této oblasti publikovala již sama či ve spoluautorství řadu hodnotných prací doma i v zahraničí. Předkládaná habilitační práce je prací velmi kvalitní, do níž se úspěšně promítají bohaté autorčiny zkušenosti. V úvodních částech habilitační práce se autorka zabývá obecnějšími otázkami vztahu gest a jazyka, vlastní autorčin výzkum pak představuje tematicky i metodologicky komplexní analýza gest jak v produkci slovensky hovořících dětí raného věku, tak v komunikaci dospělých s dětmi.

Téma habilitační práce je zcela v souladu se současnými trendy jazykovědných výzkumů, v nichž se projevuje vzrůstající zájem o multimodální pohled na komunikaci a o výzkumy vztahů verbální a neverbální složky komunikace. Práce též podnětně rozvíjí tradici výzkumů gest u dětských mluvčích a přináší nové a důležité poznatky o komunikaci dětí, o úloze gest v procesu osvojování jazyka i o gestech v komunikaci dospělých s dětmi. Cenná je také volba zkoumaného věkového období, neboť zahrnuje mj. počátek záměrné komunikace dítěte a představuje stádium, jehož rané části bývají v zahraniční literatuře spíše opomíjeny, protože mnoho výzkumů se soustřeďuje až na děti o něco starší. Autorka svou prací dobře ukazuje, že v analyzovaném období se odehrává mnohé a že období má i svá specifika, a to možná právě v oblasti gest (srov. např. některé autorkou zachycené vývojové tendence, které nebyly zaznamenány ve výzkumech v jiných jazycích u starších dětí).

Text obsahuje opravdu mnoho podstatných zjištění, která jsou prezentována velmi kondenzovaně a někdy možná až příliš skromně. Oceňuji, že problematika gest je nahlížena z různých úhlů, komplexně a zároveň uceleně: Autorka se věnuje jak vývoji gestikulace v raném věku, tak vztahu gest a rozmanitých aspektů jazyka (slovní zásoby, gramatiky), vztahu gest a procesu učení vybraných jazykových jevů i komplexnímu pohledu na tzv. input. Ve všech uvedených oblastech pak přináší nové poznatky. Kladně hodnotím mj. stanovení verbálních a neverbálních mezníků ve vývoji, mnoho poznatků o vybraných typech gest (např. o gestech deiktických), o problematice ikoničnosti (toto je téma je mj. v souladu se současnými výzkumy kognitivnělingvistickými), o vztahu významů vyjádřených slovy a významů vyjádřených gesty či o „verbálně-neverbální“ syntaxi. Přínosem je též důraz na komplexnost situace, v níž si dítě osvojuje jazyk, a obohacení definice řeči orientované na dítě o charakteristické rysy gest (výzkum naznačuje, že by možná bylo vhodné místo řeči

orientované na dítě uvažovat o širším termínu, např. o komunikaci orientované na dítě). Cenný je též průzkum vztahu gest a procesu učení (se).

Předkládaná habilitační práce je rovněž velmi kvalitně metodologicky založená a ukazuje, že autorka na obdivuhodné úrovni ovládá jak řadu metod kvalitativního, tak kvantitativního výzkumu (od longitudinální studie vycházející z analýz komunikace dítěte v přirozeném prostředí po různé metody experimentální a design komplexních experimentálních studií), a také dokáže vhodně usouvztažnit výsledky získané různými metodami, a to s odpovídající reflexí možností všech užitých metod. Zvolená kombinace metod je dobře promyšlená, tvořivá a jeví se jako velmi nosná (inspirací pro další výzkumy může být např. spojení lingvistické analýzy s vybranými postupy či nástroji logopedickými či speciálněpedagogickými, využití nástrojů primárně diagnostických jako nástrojů výzkumných, kvalitní design experimentálních studií, uzpůsobení vybraných přístupů specifikům raných projevů dítěte a výzkumům neverbální komunikace aj.). Výzkum je podložen řadou pečlivých analýz původního materiálu (podobné analýzy jsou přitom velmi pracné) a výsledky působí přesvědčivě. Zároveň je třeba ocenit, že autorka pečlivě v diskusi zvažuje i všechny limity provedených výzkumů, k vyvozování závěrů přistupuje velmi zodpovědně a vyhýbá se nadměrnému zobecňování. Ocenit je rozhodně též třeba to, že autorka jasně uvažuje i o možné aplikaci výsledků výzkumu v praxi, ať v případném procesu učebním, tak v diagnostice dětí s netypickým vývojem osvojování jazyka a v péči o ně – integraci lingvistického pohledu do terapie pokládám za důležitou.

K předkládané práci nemám žádné závažné připomínky, jen několik podnětů a otázek k případné diskusi. V úvodních částech věnovaných ontogenezi a fylogenezi bych doporučila přesnější odlišení gest, posunků a znaků. O znakovém jazyce bych uvažovala jako o přirozeném jazyce realizovaném nevokálně, tj. jako o verbálních prostředcích realizovaných v prostoru a vnímaných vizuálně. Myslím také, že autorčin výzkum dobře poukazuje i na to, že gesta jsou dosti heterogenní skupinou prostředků – některá odpovídají obvyklému pojetí neverbální komunikace, ale některá (např. gesta užívaná k vyjádření významu typu „jíst/pít“, „pusa“, zvláště pokud jsou užitá jakou samostatná výpověď či jako součást výpovědi spojující gesto a slovo, srov. s. 35–36 a s. 103) se možná blíží spíše znakům-slovům? U analýzy suplementárních spojení na s. 107–111 se domnívám, že by výsledek ještě výrazněji vynikl při zdůraznění toho, že v případě pronomínů gestů často nacházíme v pozici zastupující „substance“ či odkazující k „substancím“, čímž se jistým způsobem blíží substantivům (v tradici české lingvistiky jsou někdy tato deiktická slova vykládána jako „nadstavba“ nad substantivy, srov. Např. Mluvnice češtiny II. Praha 1986). V diskusi na s. 111–112 bych

s ohledem na povahu provedeného výzkumu spíše než o ovlivňování gramatického vývoje gesty hovořila (jako je tomu jinde v textu) o tom, že gesta gramatický vývoj predikují či že s ním souvisejí. Osobně by mne pak zajímalo více podrobností o tom, jak bývají postižena gesta u dětí s vývojovou dysfázií, i když se předkládaná práce touto otázkou přímo nezabývá, autorka se jí jen dotýká, např. v závěrečném shrnutí.

Závěr:

Předkládaná habilitační práce je prací velmi kvalitní, přináší nové a důležité poznatky o zkoumaném tématu a je důležitým přínosem rovněž v oblasti metodologické. Práce rozhodně naplňuje požadavky obvykle kladené na práce tohoto typu.

Habilitační práci *Gestá v detském veku* Mgr. Svetlany Kapalkové, Ph.D., **doporučuji** přijmout k obhajobě a po úspěšné obhajobě **doporučuji** udělit akademický titul docentka ve studijním oboru číslo 2.1.33 všeobecná jazykoveda.

Praha 29. 5. 2017

doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D.